

Milan PRELOG

Miljenka FISCHER

Marija PLANIĆ-LONČARIĆ

Istraživanje urbanističkog razvoja Koprivnice

Pristup

Umjetnička topografija u stvari je veliki inventar umjetničkih spomenika u prostoru organiziranom prema mjestima – lokalitetima. Značaj takvog »inventara« je mnogostruk; on pruža znanstvenim istraživanjima sustavnu sredenu građu, a praksi zaštite spomenika »popise« njenog materijala. Kako suvremenu zaštitu spomenika ne možemo zamišljati bez pune suradnje stanovnika sredine u kojima se ona nalazi, takva topografija predstavlja osnovnu informaciju ljudima o kulturnim vrijednostima i dobrima koja se nalaze u njihovoj životnoj okolini. Po svom značaju umjetnička topografija može se usporediti sa velikim rječnikom jezika jer su i ljudske intervencije u prostoru, pojedinačna umjetnička djela kao i njihovi skupovi, također elementi međuljudskih komuniciranja. Materijalna trajnost umjetničkih djela omogućava često neposrednije odnose s prošlošću, sa pređima koji su živjeli na ovom području.

Konačno, izrada takvih inventara predstavlja čin samoobrane protiv svih nevolja koje mogu zadesiti ovaj prostor i njegovo umjetničko blago (krađe, potresi, požari, a da se o ratnim razaranja i ne govori).

Kao što je rečeno osnovna »natuknica« umjetničke topografije jest lokalitet. Ona bi trebala obuhvatiti:

1. gradske i ruralne sredine kulturnog značaja
2. arheološke lokalitete s otkrivenim materijalom
3. pojedinačne objekte sakralnog ili profanog sadržaja u prostoru (tvrđave, crkve, samostani, stambena arhitektura itd.)
4. lokalitete vezane uz razvoj NOB-a s originalnom građom i sa spomen-obilježjima
5. toponime koji izravnom ili neizravnom predajom sugeriraju moguća otkrića arheoloških i drugih svjedočanstava koja su još neotkrivena.

Rad na umjetničkoj topografiji Hrvatske prihvatila je Republička zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske i to kao Istraživački projekt izvanrednog značaja na prijedlog Odjela Instituta za povijest umjetnosti Centra za povijesna istraživanja Sveučilišta u Zagrebu. Institut je preuzeo na sebe da u određenom roku izradi metodski model na jednom konkretnom primjeru, koji može poslužiti daljnjem radu. Koprivnica predstavlja izabrani lokalitet za izradu toga modela.

Izabirući upravo Koprivnicu za jedinicu znanstvene obrade, Institut je polazio od činjenice da za razliku od naselja na jadranskoj obali, o kojima postoje mnoge specijalne studije, razvoj gradova u sjevernoj Hrvatskoj još nije dovoljno obrađen, tako da će se i izrada »kopri- vničkog modela« oslanjati na istraživanja više – disciplinarnog karaktera. Daleko od toga da nije korisnost i značaje rada dosadašnjih istraživača prošlosti Koprivnice, stručne ekipe Instituta morale su poduzeti niz radova koji još nisu dosada bili izvršeni, a prije svega temeljitu obradu graditeljske baštine (arhitektonsko i fotografsko snimanje, analitičke deskripcije). Kao i kod drugih gradova u razvoju, tako je i u Koprivnici dio graditeljske baštine ugrožen, a njen nestanak oduzeo bi ovom našem starom gradu njegovu povijesnu dimenziju u prostoru. Naravno, obrada staroga izgrađenog tkiva ne sastoji se samo od pasivnog snimanja postojećeg stanja, nego polazi od analize čitave strukture naselja, pojedinih faza njegova razvoja, a tek analize mogu objasniti pojave pojedinih objekata, njihov karakter i njihove oblike. Usporedo s graditeljsko-urbanističkim analizama na terenu, obrađuje se i arhivski materijal koji se odnosi na izgradnju u raznim razdobljima. Konačno, usporedo teče i obrada »pokretnih« umjetničkih spomenika koji se nalaze u društvenom ili privatnom posjedu.

Ovakva široka obrada otkriva istinski razvoj grada, njegovih potreba i mogućnosti u pojedinim razdobljima, njegovih težnji da se reprezentira u prostoru i vremenu. Graditeljstvo, umjetničko oblikovanje uopće, bili su uvijek posrednici raznovrsnih poruka koje je jedno pokoljenje ostavljalo svojim nasljednicima o sebi i svom životu. U sklopu takvih poruka nalaze se i one koje nazivamo estetskim.

Sudeći prema prikupljenim rezultatima istraživanja, Koprivnica je sačuvala više svjedočanstava o svojoj kulturnoj i umjetničkoj prošlosti, no što su to pokazali rađeni popisi o starijim pa i najstarijim razdobljima života toga grada.

Uprkos mnogih promjena koje je donijelo vrijeme, središte Koprivnice očuvalo je mnoge crte malog grada koji je rastao sa smislom za mjeru i ljepotu. To su vrijednosti prema kojima se danas drugačije odnosimo nego naši neposredni pređi, ne samo kod nas nego i u Evropi uopće. »Bijeg« od provincijalizma, na žalost, mnogim je našim malim i srednjim gradovima nametao oblike i

KOPRIVNICA

POVIJESNA JEZGRA

1:1000

KARTA VRIJEDNOSTI

- SPOMENIK
- VIŠA AMBIJENTALNA
- AMBIJENTALNA
- NIŽA AMBIJENTALNA
- NEUSKLADENO

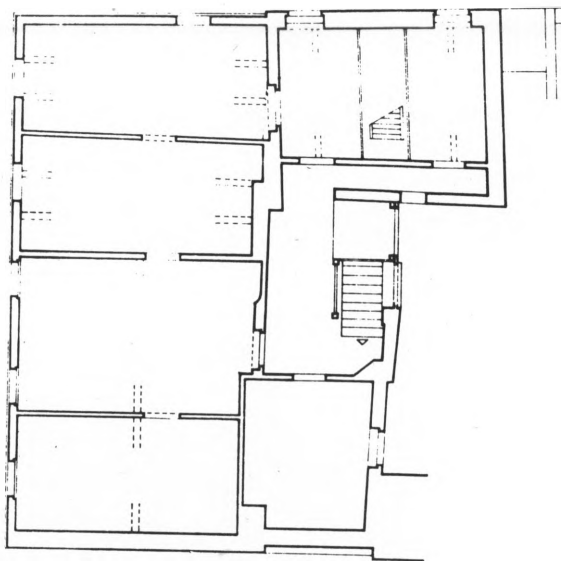

Koprivnica – povijesna jezgra, karta vrijednosti mj. 1:1000 (uz »Koprivnica u umjetničkoj topografiji Hrvatske«)

mjerila koja su nijekala njihovu prošlost. Danas znamo da su mnoge previsoke kuće u malim gradovima, »ne-boder« svjedočanstva novoga provincijalizma, daleko manje originalne i vrijedne no što su bile one jučerašnje. Koprivnica, srećom, nije svoje središte načikala visokim gradnjama, no mnoge su novogradnje svojim oblicima i tvrdoćom poremetile ravnotežu povijesnog tkiva. Mnoga shvaćanja »razvoja« neke sredine bila su i suviše jednostrana i izjednačavala su se rastom pod svaku cijenu, velikim dimenzijama gradnji pri čemu se »staro« i suviše lako osuđivalo na propast ili čak najgrublje rušilo. Jedna od funkcija ovoga rada, koji se sada odvija u Koprivnici, upravo je u tome da ukaže na postojeće (i ugrožene) vrijednosti. Jednom, kada se rad na umjetničkoj topografiji široko razvije na čitavom području naše zemlje, iskazi pojedinih lokaliteta, gradova i sela stvorit će sigurno novu i bogatiju sliku naše umjetničke baštine.

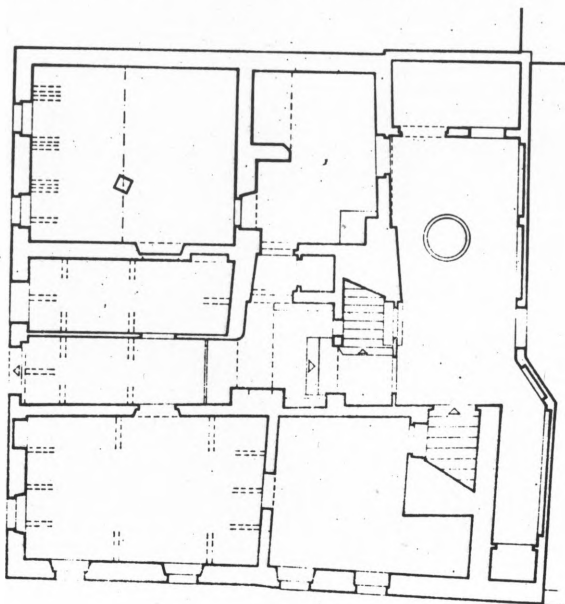
METODA RADA

Unatoč provjerenih metoda rada u proučavanju urbanih aglomeracija tokom višegodišnjeg iskustva Instituta za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, istraživanje svakog novog naselja, pa tako i Koprivnice, nameće potrebu specifičnog pristupa, prvenstveno zbog karaktera samog naselja, a zatim zbog konkretnog cilja istraživanja.

b) tlocrt I kata

Stambena kuća u Ulici JNA 15 u Koprivnici

a) tlocrt prizemlja, mj. 1:1000

Sistematsko istraživanje Koprivnice kao metodskog modela za projekt »Umjetnička topografija Hrvatske« započelo je tokom mjeseca rujna 1982. g, nakon što su prethodno od prve radne grupe Instituta određene osnovne smjernice načina obrade grada, sagledani postignuti rezultati dotadašnjih istraživanja prošlosti Koprivnice i uspostavljeni prvi kontakti sa stanovnicima grada, predstavnicima Muzeja i općinske Skupštine.

Predviđeno vrijeme istraživanja i izrade elaborata bilo je 2 godine, što je zatim u toku istraživanja skraćeno, a obim posla ograničen isključivo na grad Koprivnicu, bez šire i uže regije. Užurbanost u izradi elaborata proizašla je iz potrebe da se što prije dođe do prvog modela umjetničke topografije, a potaknuta je i zatečenim stanjem na terenu. Naime, proces urbanizacije pa i buduću planovi (Provedbeni urbanistički plan centra i Projekt pješačke zone) degradiraju neke povijesne strukture organizacije naselja, a zanemareni i srušeni spomenički objekti ukazuju na potrebu što hitnijeg popisa, analize i vrednovanja još preostalih povijesnih i umjetničkih vrijednosti. Istraživanje se odvija više – disciplinarno. Osnovni terenski rad – obradu graditeljske baštine – obavljaju povjesničari umjetnosti i arhitekti uz suradnju fotografa i geodeta, dok se analiza podataka i izrada studije ostvaruje suradnjom s povjesničarima i geografima.²

Kao i u dosadašnjoj praksi Instituta dokumentacija se ustanovljuje u ovim pravcima: tekstualni materijal, odnosno analitička deskripcija, geodetsko i arhitektonsko snimanje i fotografska dokumentacija.

c) presjek

Tekstualni materijal se sastoji od opisa svakog pojednog objekta unutar povijesne jezgre, odnosno područja nekadašnje tvrđave i, prema određenim značajkama izabranih objekata, van povijesne jezgre. Deskripcija se provodi prema shemi koja obuhvaća bitne elemente za kompletno sagledavanje nekog objekta. Uz to se istražuje neobjavljena arhivska dokumentacija i koristi objavljena. Isti pristup primjenjuje se i kod analize pokretnog spomeničkog inventara.

Kako više ne postoji značajnija sačuvana arhitektonska cjelina, ulica ili blok unutar povijesne jezgre (za razliku od urbanističke strukture koja se, iako okrnjena, zadržala i do današnjih dana) za arhitektonsko snimanje proveden je, nakon tekstualne obrade, izbor najkarakterističnijih objekata unutar i izvan povijesne jezgre. Kod odabranih objekata snimljeni su svi tlocrti, karakteristični presjek i fasade u mj. 1:100, a samo u pojedinim slučajevima u mj. 1:50. Kao podloga za snimanje služili su postojeći i za ovo istraživanje reambulirani geodetski planovi. Fotogrametrijski je snimljen potez pročelja Ulice JNA od broja 7–19 u mj. 1:50. Fotografiska dokumentacija prati tekstualnu i arhitektonsku obradu. Grupira se u panoramske poglede, snimke pojedinih objekata i detalja na objektima, te snimke inventara. U analizama koriste se i avio-snimke.

Dobiveni podaci iskazuju se grafički na geodetskim podlogama. Tekstualnu obradu objekata u povijesnoj jezgri prati grafička interpretacija na geodetskim podlogama u mj. 1:1000. Izrađuju se 4 osnovne karte: karta stanja, visine, vremena i vrijednosti objekta. Također se izrađuje i karta sadržaja, odnosno današnje namjene objekata u komparaciji sa kartom odgovarajućih namjena s obzirom na tipologiju objekta.

Formiranje prostorne slike grada, koja i u slučaju Koprivnice ukazuje na »planirani« slijed, grafički se nanosi na podloge u mj. 1:2500.

Istraživanje Koprivnice još je u toku. Po dobivenoj dokumentaciji nužno bi bilo pristupiti istraživanjima revitalizacionih zahvata pojedinih objekata i određenih cjelina.

Za dobivene podatke moramo zahvaliti stanovnicima Koprivnice, koji su nam u velikoj većini slučajeva spremno omogućavali uvid u objekte, kao i susretljivosti općinske Skupštine, zatim vodstvu sakralnih institucija i napore našim kolegama u Muzeju grada.

1. Do danas su stručnjaci Instituta obradili oko 40 urbanih i poluurbanih aglomeracija na području Hrvatske. Radovi Instituta navedeni su među ostalim u slijedećim publikacijama:

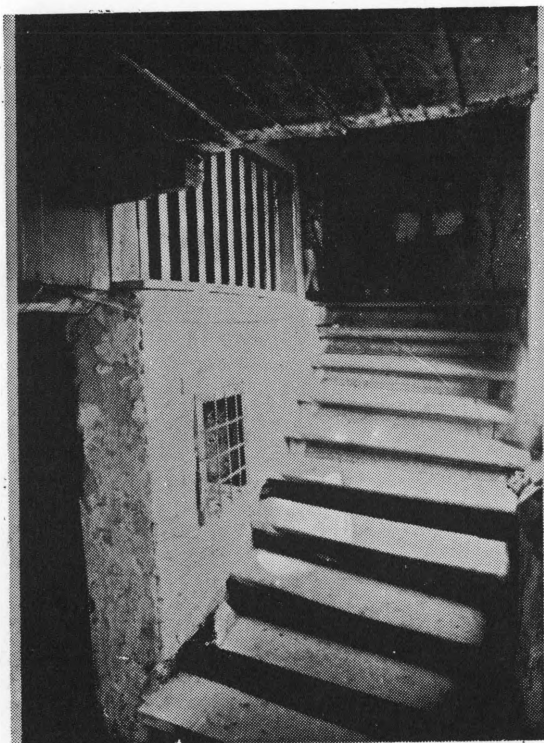
Radovi Instituta za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, br. 1/2, Zgb. 1972. (M. Prelog »Dubrovnik«)

Život umjetnosti, br. 5. Zgb. 1967. (R. Ivančević »Staro i novo u arhitekturi i urbanizmu«)

Karlovac – 1979.

Buzet – 1982.

Ston – 1983. i dr.

d) fotografija unutrašnjosti

(K. Tadić – fotografija)

2. Istraživačku ekipu sačinjavaju članovi Instituta i vanjski stručni suradnici, te studenti arhitekture i povijesti umjetnosti Odsjeka Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a voditelj je prof. dr. M. Prelog:

– ing. arh. G. Budiselić, dr. D. Feletar, mr M. Fischer, dr N. Grujić, prof. dr I. Karaman, mr M. Kruhek, I. Leder, dr I. Lentić-Kugli, N. List, S. Mihajlović, dr M. Planić-Lončarić, ing. arh. M. Posarić, M. Radošević, Lj. Ričko, ing. arh. D. Stepinac, ing. arh. M. Stepinac, mr B. Tadić, prof. K. Tadić, ing. arh. I. Tenšek, V. Urukalović, dr. D. Vukičević-Samardžija, ing. arh. V. Šaričević-Ceko, ing. arh. T. Galivašević, ing. arh. M. Jošić.

Rad se odvija uz suradnju niza institucija.

REAGIRANJA

U toku izrade modela za obradu gradskog područja, u našem slučaju Koprivnice, bili smo suočeni s nizom neočekivanih situacija.

U zoni zaštićene povijesne jezgre naselja srušena je kuća u Oružanskoj ulici 12. Istovremeno smo na samom terenu upoznati s traženjima vlasnika za rušenje objekata u ulici JNA 15 i 19. Spomenuti objekti izgrađeni su tokom XVIII i XIX stoljeća, i ne samo da se nalaze u zoni najstarijeg gradskog prostora, nego su i sami radi svojih urbanističko-arhitektonskih vrijednosti zaštićeni, te nose oznake visoke ambijentalne i spomeničke vrijednosti. Provjerom postojećih zaključaka ustanovili smo, da su stručnjaci Republičkog i Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu izvršili zaštitu ove zone s posebnim isticanjem značajnih sakralnih, kao i obrambenih, te stambenih objekata. U tom smislu je 1978. g. vrlo pažljivo izrađen elaborat, koji donosi analizu najkvalitetnije grupe objekata. Ovaj rad je sastavni dio Provedbenog urbanističkog plana povijesne jezgre Koprivnice, koji je prihvaćen od Skupštine općine.

Vjerojatno nije potrebno spomenuti koji su sve činioци, koji jedno područje uvrstavaju u spomeničko.

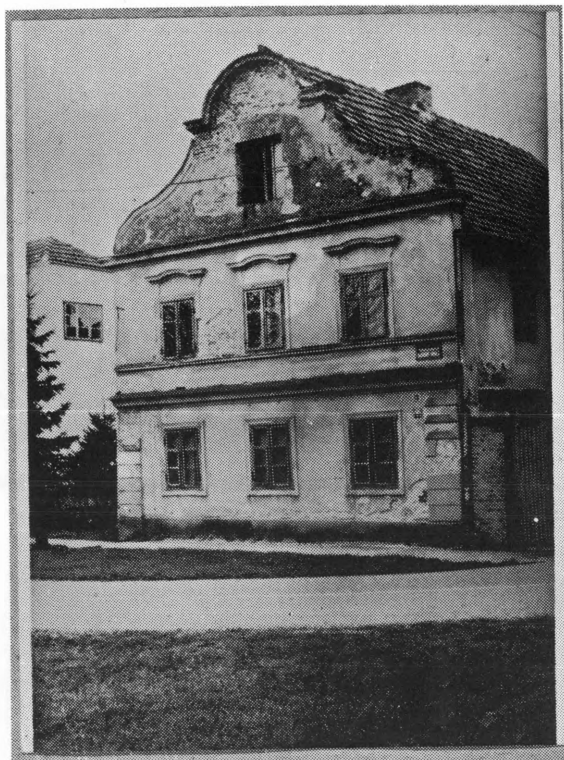
U slučaju Koprivnice, to su dokazi nastanjenosti prostora od daleke prethistorije, to je formiranje naselja tokom srednjeg vijeka na potezu velike prometnice

Koprivnica, Oružanska ulica – mjesto nedavno srušenog objekta br. 12 (K. Tadić)

koja je srednju Evropu vezivala s lukama Jadrana, što je rezultiralo dobivanjem statusa slobodnog kraljevskog grada sredinom XIV stoljeća. Nadalje, to je vrlo rano i samostalno organiziranje obrambenog tampona radi nadiranja Turaka, koji je tek kasnije uključen u poznate sheme Vojne krajine, pa život obrtničko-trgovačkog središta, koje ima značajne vlastite inicijative u gradnji, a to su i otpori radničke klase i, konačno, borba i izgrađivanje nečeg novog, našeg.

Ovih svjedoka u građevinskom smislu ima vrlo malo i sigurno je, ako imamo snage graditi nove, zračne, svijetle individualne i zajedničke objekte, da ćemo imati znanja i volje obnoviti u istom liku, uz odgovarajuću namjenu, ovih nekoliko objekata, bez kojih ni prostor Koprivnice neće imati svoju sadašnju visoku vrijednost.

Koprivnica, stambena kuća u Ulici JNA 19, ulična fasada (K. Tadić)

Opis uz prilog 3:

Situacija stvorena rušenjem manjeg, starijeg objekta, koji je imao određene povijesne karakteristike i predstavlja dio graditeljske prošlosti grada. Na ovakvom gradilištu treba očekivati pojavu sličnih građevina, koje spadaju u red šablonske arhitekture svih predgrađa gradova u Hrvatskoj.

Opis uz prilog 4:

Jedan od najvrednijih dijelova graditeljske baštine Koprivnice, koji upotrebom niza stilskih elemenata na pročelju naglašava karakter gradske kuće. Objekt se nalazi u neposrednoj blizini najstarijih izgrađenih dijelova grada. U takvoj situaciji rušenje ovakvog objekta bilo bi grubo narušavanje, ne samo principa, nego i duha zaštite spomenika kulture.